

Termíny:

tr: geniş zaman

cs: aorist

en: aorist, simple present tense

biblio:

Göksel, Kerslake 2005, 76, 295-297

Kerez 2012, 108-111

Kučera 2014, 149-155

1. Úvod

Aorist je čas, který se dnes v turečtině používá v několika různých situacích, které ale nemají společnou charakteristiku. V turkologické literatuře je zařazován do různých kategorií (Jendraschek 2011: 4):

...

Although Turkish is among the best-described languages of the world, descriptions of its TAM system are inconsistent, so I would disagree with Sezer (2001: 1) when he writes that “the order, shape and meaning of the affixes that represent tense, aspect, mood and agreement have been well identified”.

Beginning with the -er exponent, we find the label DISPOSITIVE, viewed as a term in the category **aspect** (Bassarak & Jendraschek 2004), but we also find the label PRESENT, a term in the category **tense** (Underhill 1976), or PRESENT I (Johanson 1994), analyzed as a tense-aspect form. The most common term however is AORIST, described by some as a second present tense, contrasting with the “normal present” (Çakır 2009; ErsenRasch 2004); a similar approach can be found in Lewis (1967). This label is so vague though that it is sometimes included among the aspects, sometimes among the tenses, and we even find it described as belonging to the realm of **modality**. It is described as expressing a general present tense in Kornfilt (1997: 336) or the habitual aspect (Kornfilt 1997: 356). And according to Göksel & Kerslake (2005: 338-339), AORIST is primarily a marker of modality.

...

2. Tvarosloví

Aorist je oproti ostatním časům méně pravidelný. Různá slovesa přibírají různé přípony s malou i velkou vokální harmonií *-ar, -er, -ir, -ır, -ür, -ur*, ale i pouze *-r*. V záporu 2. a 3. osoby se objevuje přípona *-mez*.

	+	-	?
1sg	<i>gelirim</i>	<i>gelmem</i>	<i>gelir miyim?</i>
2	<i>gelirsin</i>	<i>gelmezsin</i>	<i>gelir misin?</i>
3	<i>gelir</i>	<i>gelmez</i>	<i>gelir mi?</i>
1pl	<i>geliriz</i>	<i>gelmeyiz</i>	<i>gelir miyiz?</i>
2	<i>gelirsiniz</i>	<i>gelmezsiniz</i>	<i>gelir misiniz?</i>
3	<i>gelir(ler)</i>	<i>gelmez(ler)</i>	<i>gelir(ler) mi?</i>

Tvaroslovně dělíme slovesa na ta, která:

a) končí na samohlásku (*beklemek, aramak, okumak*)

Přibírají pouze příponu *-r*.

→ *beklerim, beklersin, ararız, okur musun?*

b) mají víceslabičný kořen (*getirmek, konuşmak, kaybetmek*)

Přibírají příponu *-ir, -ır, -ür, -ur*.

→ *getiririm, konuşursunuz, görüşürüz, kaybedersin*

c) mají jednoslabičný kořen

Zde je situace trochu komplikovanější. Pokud je jednoslabičné sloveso jedno z následujícího seznamu, přibírá příponu *-ir, -ır, -ür, nebo -ur*.

Seznam jednosl. sloves s aoristem *-ir* (končí na *-l*, *-r*, nebo *-n*)

*alır, bilir, bulur, durur, gelir, görür, kalır, olur, ölür, sanır, varır, verir, vurur, yenir, denir, konur**

→ *görürsün, sanırım, verir misin?*

Pokud jednosl. sloveso není ze seznamu přibírá příponu *-ar*, *-er*.

→ *gideriz, yazarım, çalar*

	<i>-ir</i>	<i>-ır</i>	<i>-ür</i>	<i>-ur</i>	<i>-er</i>	<i>-ar</i>	<i>-r</i>
1sg	<i>gelirim</i>	<i>alırım</i>	<i>ölürüm</i>	<i>bulurum</i>	<i>giderim</i>	<i>açarım</i>	<i>ararım</i>
2	<i>gelirsin</i>	<i>alırsın</i>	<i>ölürsün</i>	<i>bulursun</i>	<i>gidersin</i>	<i>açarsın</i>	<i>ararsın</i>
3	<i>gelir</i>	<i>alır</i>	<i>ölür</i>	<i>bulur</i>	<i>gider</i>	<i>açar</i>	<i>arar</i>
1pl	<i>geliriz</i>	<i>alırız</i>	<i>ölürsüz</i>	<i>buluruz</i>	<i>gideriz</i>	<i>açarız</i>	<i>ararız</i>
2	<i>gelirsiniz</i>	<i>alırsınız</i>	<i>ölürsünüz</i>	<i>bulursunuz</i>	<i>gidersiniz</i>	<i>açarsınız</i>	<i>ararsınız</i>
3	<i>gelir(ler)</i>	<i>alır(lar)</i>	<i>ölür(ler)</i>	<i>bulur(lar)</i>	<i>gider(ler)</i>	<i>açar(lar)</i>	<i>arar(lar)</i>

3. Významy

Jak již bylo naznačeno aorist se používá v několika případech, které spolu mají málo společného.

a) Fráze, přísloví, anekdoty

P1 *Teşekkür ederim. Görüşürüz. - Rica ederim.*
“Děkuji. Nashledanou. - Rádo se stalo.“

P2 *Affedersiniz. Özür dilerim.*
“Promiňte. Omlouvám se.“

Praktický kurz turečtiny II

Podobně jako minulý čas neurčitý *-miş* se užívá aoristu jako tzv. vyprávěcího času. Můžeme ho proto vidět např. v příslovích nebo anekdotách Nasreddina Hodži.

P3 *Acele işe şeytan karışır.*
“Práce kvapná málo platná.“

P4 *Damlaya damlaya göl olur.*
“Kdo šetří má za tři.“

Hamam bahşişi

Nasreddin Hoca fıkraları Hoca bir gün hamama gider. Hamamcılar onunla hiç ilgilenmez, eski bir peştamal, yırtık bir havlu verirler. Hoca sesini çıkarmaz. Hamamdan çıkarken uzatılan aynaya yüklüce bir bahşiş bırakır.

Bir hafta sonra aynı hamama geldiğinde, bu kez büyük ikramlar görür, fakat çıkarken aksine pek az bir bahşiş bırakır.

“Efendi” der hamamcılar, “gösterdiğimiz o kadar ilgiye, saygıya karşı bu kadar mı bahşiş verilir?”

- “Bugün verdiğim, geçen haftanın bahşişiydi” der Hoca, “geçen hafta verdiğim de bugünkü hizmetinizin karşılığıydı. Böylece ödeştik !”

b) Zdvořilé žádosti a sliby

Zdvořilé žádosti odpovídají v češtině užití podmiňovacího způsobu.

P5 *Lütfen, kapıyı açar mısın?*

3. Aorist

2 z 4

P6 “Otevřel bys prosím dveře?”
Bakar mısınız?
 “Podíval byste se (na to)?“

P7 *Bana yardım eder misin?*
 “Pomohl bys mi?“

Podobně se užívá aoristu i v případech, kde mluvčí nabízí, že něco udělá.

P8 *Ben senin için her şey yaparım. Yemek yaparım, çamaşır yıkarım.*
 “Já pro tebe udělám všechno. Uvařím, vyperu.“

Z tohoto pohledu můžeme vlastně rozdělit výroky o budoucnosti podle závazku, který mluvčí cítí (Kornfilt 340-341). Vyjadřuje tak často i nějaké domněnky.

P9 *Yarın gidiyorum.* +++
 “Jdu tam zítra.“

P10 *Yarın gideceğim.* ++
 “Půjdu tam zítra.“

P11 *Yarın giderim.* +
 “Zítra tam (asi) zajdu / bych zašel.“

c) Činnosti podmíněné

Strategie pro vyjadřování menšího závazku souvisí dále s tím, že se aorist používá i pro činnosti nějakým způsobem podmíněné.

P12 *İstersen gelirim.*

P13 “Jestli chceš, tak přijdu.“
Çok para kazanırsam dünyayı gezerim.
 “Pokud vydělám/vyhraju hodně peněz, objedu svět.“

Podmíněnost může být přítomna i bez explicitní podmínky.

P14 *Belki yarın dışarı çıkarım.*
 “Možná zítra vyrazím ven (např. když mi dojde jídlo a nebude pršet).“

P15 *Sana 100 TL veririm.*
 “Dám ti 100 lir / Dal bych ti 100 lir (např. když mi objednáš lístek).“

d) Opakované činnosti, vlastnosti

Aorist se používá pro činnosti, které se nedějí v nějaký určitý moment, ale dějí se obvykle, opakovaně, nebo pravidelně (spolu s přítomným časem). Pravidelně opakující se činnosti pak mohou danou věc/osobu charakterizovat (pak už se používá spíše aorist).

P16 *Her gün sabah işe otobüsle gidiyor.*
 “Každé ráno jezdí do práce autobusem (potkáváme se tam).“

P17 *Her gün sabah işe otobüsle gider.*
 “Každé ráno jezdí do práce autobusem (je takový, nemá rád auta).“

P18 *Evde yemek yapmazlar. Dışarıda yerler.*
 “Nevaří doma. Jí (většinou) venku.“

P19 *O film izlemez, daha çok müzik dinler.*

“Na filmy nekouká, spíše poslouchá hudbu.“

Aorist se tak používá pro tzv. „obecné pravdy“.

P20 *Güneş doğuda doğar ve batıda batar.*
“Slunce vychází na východě a zapadá na západě.“

P21 *Türkiye’de en çok kişi camiye cuma günü gider.*
“V Turecku chodí nejvíce lidí do mešity v pátek.“

P22 *Ayı ormanda yaşar.*
“Medvěd žije v lese.“

Lexifikace:

yazar “spisovatel“

okur “čtenář“

okur yazar “gramotný (dosl. čte píše)“

gelir “příjem“

yanardağ “sopka“

koşar adım “poklus“

çıkılmaz sokak “slepá ulice“

tükenmez kalem “propiska“

düşerim korkusu “strach z výšek (dosl. strach spadnu)“

yeter (artık) “(už) dost, stačí“

Yılmaz “Nebojsa (nejčastější turecké příjmení)“

*existují dvě různá slovesa *konmak*:

1) *konmak* (aorist *konar*) – sednout na větev, nocovat

2) *konmak* (aorist *konur*) – být položen (dnes se ale užívá více *koyulmak*)